

*Павишук Катерина Олександрівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого,
аспірант, кафедра конституційного
права України*

ДЕЛІБЕРАТИВНА І УЧАСНИЦЬКА ДЕМОКРАТІЯ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Розробниками теорії партисипаторної або учасницької демократії виступили Б. Барбер, К. Пейтмен, Л. Ле Дюк, Дж. Менсбридж, Дж. Ф. Ціммерман, Дж. Вольф та інші західні дослідники. Інтегральною характеристикою даної теорії виступає широка суспільна партисипація, що являє собою свідому, активну політичну участь громадян у формуванні, виробленні та реалізації політичних рішень.

До головних інститутів, що здатні забезпечити належний рівень включення громадян у процес прийняття політичних рішень, автори теорії відносять такі, що належать до безпосередніх форм здійснення демократії, а саме референдуми і плебісцити, які різняться між собою ступенем імперативності прийнятих рішень. Серед інших механізмів партисипаторної демократії можна виділити різноманітні форми реалізації громадянських ініціатив (в тому числі законодавчої) як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях та можливість відзивати депутата або достроково припиняти повноваження широкого кола виборних посадових осіб. Також формами партисипаторної демократії є інститут громадських слухань, громадська експертиза діяльності органів влади та політичних рішень, громадське лобювання тощо. Таким чином, створюється система найвищої відповідальності лідерів перед рядовими членами суспільства, механізм прямого управління громадян соціальними і політичними інститутами.

Але учасницька демократія сьогодні перетворилася, головним чином, на теорію «референдумної демократії», визнаючи здатність референдумів виправити або дещо скорегувати недоліки представницької демократії. Сутність учасницької демократії полягає у визнанні «суверенності усього громадянства, а не виключно вузької групи представників, хоча і ретельно

підібраних». У такій інтерпретації партисипаторна демократія виступає повною протилежністю та об'єктом критики прихильників демократії деліберативної. І яскравим прикладом такого неспівпадіння є те, що в американській моделі деліберативної демократії громадяни повинні проводити обговорення, консультації не безпосередньо, а через ретельно підібраних представників. Подібних невпевненостей щодо ефективності переконань демократій протилежного табору дуже багато. Численні критики учасницької демократії піднімають питання зацікавленості, залучення та можливостей пересічних громадян, рівень їх інформованості та компетентності. Існують побоювання того, що інститути прямої демократії можуть підірвати представницьку демократію, послабити органи законодавчої влади. Країни британської парламентської традиції визнали, що використання референдумів може потягнути ліквідацію суверенітету парламенту — головного принципу парламентського правління. Ніякої загрози не становить референдум, який проводиться як дорадчий та ініціюється урядом. Ініціювання референдуму народом не узгоджується з парламентськими принципами. До того ж, як зазначає Л. Ле Дюк, інколи навіть самі ініціатори проведення референдуму не очікують тих політичних наслідків, до яких призводить референдум. Дослідник називає його «двосічною зброєю».

Зародки ідеї деліберативної демократії з'являються в наукових колах у ХХ столітті в результаті невиправданості плебісцитарної демократії. Дж. Дьюї запропонував дещо поіншому подивитися на демократичний процес: не як політичне домінування більшості, а процес приходу до влади більшості шляхом громадських дискурсів і рух власних інтересів через соціальні групи та меншості в дискусії між собою. Дійсно, проблема недостатньо високої культури прийняття рішень народними представниками, яка характерна не лише для парламенту, а й для реалізації будь-якої іншої форми демократії, яка передбачає масове скупчення людей, є характерною для багатьох процесів демократизації. Це проявляється, зокрема, у недалекоглядності, корисливості, нераціональності та непослідовності.

Сучасний дослідник Дж. М. Бессетт у своїй праці визначає деліберативний процес таким,

що «передбачає міркування про найвагоміші переваги державної політики, міркування про суспільне благо — благо, яке є істотним для тих, хто приймає рішення». Деліберативний процес може виражатися в різних формах: відкриті публічні дискусії, прямі диспути, обмін думками «за закритими дверима». Але жодна з цих форм не може існувати без трьох елементів: інформації, аргументації, переконання.

Продовжуючи комунікативну теорію Ю. Хабермаса та спираючись на недоліки представницької демократії, слід зазначити, що сучасний процес вироблення політичних рішень в аспекті політичного дискурсу має бути схожим на пісочний годинник. Коли у верхньому резервуарі зароджується гостра суспільна проблема, яка потребує негайного вирішення, вона розвивається, загострюється, кипить і вивільняється за допомогою тоненького утворення — вільних об'єднань, асоціацій, партій, засобів масової інформації, які передають до органів влади — в нижній резервуар — свої погляди та цілі, утворені в результаті обговорення та суперечок. Перевертаючи механізм для нового відліку часу, ці погляди та цілі з боку первинного елемента комунікації, будучи сприйнятими представницьким органом, знову повинні пройти стадію ретельного обговорення та дискурсу, але вже в офіційному державному органі, перетворюючись на рішення, здатні розв'язати ту саму гостру суспільну проблему. Такий процес, як вбачається, повинен бути безперервним.

Як бачимо, за своєю сутністю і учасницька, і деліберативна демократія беруть свій початок не в якості різновидів демократії. Вони, окремо від демократії, можуть виступати самостійними процесами і по суті є формами політичної активності громадян — електоральної і дискурсивної відповідно. Але у поєднанні з демократичними характеристиками ці процеси здатні нівелювати власні недоліки і в єдності перетворитися на сприятливу модель.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Ю. Г. Барабаш.

.....

Петелько Інна Василівна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, Інститут підготовки кадрів
 для органів юстиції України,
 3 курс, 15 група

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК СКЛАДОВОЇ ЇЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини, Україна увійшла до складу країн, які проголосили гуманістичну спрямованість свого розвитку. Конвенцією формулюються основоположні принципи, що стосуються прав людини. Їх значення полягає в тому, що всі конкретні норми в законодавстві держав-учасниць повинні створюватися відповідно до цих принципів, які є критерієм їх законності. До таких принципів належать: базові права і свободи громадянина, виділені в Конвенції; верховенство права і наявність незалежного від влади суду; неухильне забезпечення прав людини. Наведені принципи мають стати основним елементом становлення сучасної української державності.

Незважаючи на те, що зараз в Україні існує, так би мовити, «подвійний» захист прав та свобод — як на конституційному рівні, так і на рівні Конвенції, — проблеми їх практичного застосування залишаються ще не вирішеними. Ці проблеми, на жаль, перешкоджають проведенню правової реформи в Україні, особливо у сфері захисту конституційних прав людини, і спричинені вони не тільки відсутністю коштів, повільним економічним розвитком, «різно-векторністю» української зовнішньої політики та архаїчною політичною структурованістю суспільства. На мою думку, ці проблеми полягають у невідповідності праворозуміння, що формувався та складалося у більшості представників української юридичної еліти в радянський період, вимогам та реаліям сьогодення.

Україна, ратифікувавши Конвенцію, започаткувала процес зміни панівної позитивістської парадигми права, що спричинило виникнення у правовій теорії та правозастосуванні необхідного для подальшого розвитку плюралізму. Ні в кого